

UN NOBIL SÂRB ÎN BANATUL SECOLULUI AL XV-LEA: MILOŠ BELMUŽEVIĆ

Adrian Magina*

Cuvinte cheie: *Miloš Belmužević, nobilime sârbească, Banat*

Keywords: *Miloš Belmužević, Serbian nobility, Banat*

Domnia regelui Matia Corvin (1458–1490) a reprezentat apogeul regatului medieval ungar în plan politic, economic și al expansiunii teritoriale. Perioada respectivă a favorizat ascensiunea socială a unor categorii elitare care s-au afirmat în special prin diverse merite militare în contextul luptelor antiotomane sau antihabsburgice. Avem de-a face cu o extindere a cadrului nobiliar prin integrarea și asimilarea noilor aristocrați în această categorie socială. Este epoca de maximă afirmare a nobilimii românești și, în paralel, a aceleia sârbești din regatul Sf. Ștefan. Printre nobilii sârbi care au profitat de oportunitățile perioadei, reușind o ascensiune socială importantă s-a numărat și voievodul Miloš Belmužević.

Nobilimea sârbească din Ungaria, spre diferență de aristocrația originară locului, nu avea o tradiție seculară, ci se constituise din elita vechii Serbiei refugiată în regatul maghiar în mai multe etape. Impactul otoman de la sfârșitul secolului al XIV-lea a dus la o reevaluare a opțiunilor politice a elitelor sârbești, care aveau de ales între colaborarea cu turcii sau refugiarea spre zone mai sigure. O parte a grupului elitar, și nu numai, a ales cea de-a doua variantă, optând pentru retragerea în siguranța oferită de regatul ungar. Primul potentat sârb stabilit în Ungaria la începutul secolului al XV-lea a fost Dimitar, fiul regelui Vukašin. Regele Sigismund de Luxemburg îi va oferi găzduire precum și demnitatea de castelan de Siria și comite de Zarand¹. În perioada imediat următoare, în contextul înaintării otomane spre teritoriile sârbești, alți reprezentanți ai elitei de la sud de Dunăre își

vor găsi refugiul în spațiul ungar. Cel mai important a fost despotul Stefan Lazarević, fiul cneazului Lazar, care va fi dăruit de Sigismund cu numeroase posesiuni în întreg regatul maghiar. Prin tratatul de la Tata, Stefan oferea Ungariei accesul la poziții cheie din Serbia și deschidea un nou capitol în relațiile sârbo-maghiare². Urmașul și ruda sa, Djuradj Branković, va moșteni titlul de despot și posesiunile deținute de Lazarević în Ungaria, reușind prin donații și achiziții să acumuleze un domeniu imens în care se regăseau și posesiuni bănățene³. Prins între două puteri, Poarta Otomană și Regatul maghiar, Branković va oscila în fidelitatea sa față de una sau alta, dovedindu-se la nevoie un mediator între aceste state și unul dintre cei mai fervenți susținători ai *status-quo*-ului⁴.

Până la moartea despotului Djuradj Branković nu se poate vorbi de o imigrație masivă a sârbilor în Ungaria ci, cel mult, de prezențe sporadice ca familiari sau slujbași pe uriașele domenii deținute de acesta în tot regatul⁵. În anul 1459 statul medieval sârb sucombă în urma cuceririi cetății Smederevo, centrul politic al Despotovinei. Intrarea fortăreței în mâinile otomanilor a generat, în mai multe valuri, migrația elitelor nobiliare și a unei părți a populației sârbești spre teritoriile ungare, acolo unde puteau găsi protecția necesară⁶. Primii refugiați au fost nobilii,

² Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei Medievale 895–1526*, Cluj-Napoca (2006), 257, 261; Yovan Radonitch, *Histoire des Serbes de Hongrie*, Paris-Barcelone-Dublin (1919), 36–37.

³ Pesty Frigyes, Bránkovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországon és a rácz despota czim, în *Értekezések a történeti tudományok köréből*, Budapest (1877), 19–27.

⁴ Pál Engel, *op. cit.*, 308–309; Yovan Radonitch, *op. cit.*, 41–44.

⁵ Silviu Dragomir, *op. cit.*, 124.

⁶ Алекса Ивић, *Историја Срба у Угарској од пада Смедерева до сеобе под Чарнојевићем (1459–1690)*,

* Muzeul Banatului Montan, Reșița, Bd. Republicii, nr. 10, e-mail: adimagina@gmail.com.

¹ Silviu Dragomir, Studii din istoria mai veche a românilor pe teritoriul diecezei arădane, în Idem, *Studii de istorie medievală*, Cluj-Napoca (1998), 123.

dintre care s-a detașat de departe familia Jakšić. Fii voievodului Jakša s-au stabilit după 1460 în Ungaria, fiind donați cu numeroase posesiuni în sudul regatului, printre care și Nădlacul, cel care va da apelativul nobiliar al familiei: Jakšić de Nădlac⁷. Odată cu ei au venit și 1200 de soldați împreună cu familiile, care au fost așezați în posesiunile deținute de aristocrații sârbi. Exemplul lor va fi urmat de noi valuri de imigranți, care vor sosi în intervalul 1480–1485. Cele aproape 300.000 de suflete, dacă luăm în calcul mărturiile contemporane, se vor stabili în Slavonia și în comitatele Bács, Cenad, Arad, Torontal și Timiș modificând parțial structura etnică a regiunii. Regele Matia s-a arătat favorabil prezenței sârbești datorită rolului militar asumat de către nobilii și populația sud-slavă, care urma să fortifice granița sudică a regatului în fața pericolului otoman⁸.

Unul dintre cei mai importanți aristocrați sârbi ajunși în Ungaria după desființarea Despotovinei a fost voievodul Miloš Belmužević. Se cunosc puține informații despre acest personaj anterior venirii în Ungaria. Era originar din părțile Zetei, familia sa putând fi urmărită documentar începând din anii '30 ai secolului al XV-lea. Frații Vuk și Djuradj Belmužević s-au remarcat în luptele purtate în Zeta în cadrul campaniilor antiotomane. Fiul lui Vuk, Miloš, a moștenit spiritul combativ al tatălui său, implicându-se activ în luptele fără succes duse de către voievodul Stefan Crnojević contra venețienilor. În urma campaniei turcești din 1455 cea mai mare parte a Zetei a fost ocupată. O mică porțiune în jurul fortăreței Medun a rămas în mâinile sârbilor, dar izolată de restul Despotovinei. Miloš va fi cel din urmă comandant al cetății Medun, fiind considerat „ultimul voievod al Serbiei în Zeta”. În fața presiunii otomane cetatea este predată turcilor în 1456, Belmužević retrăgându-se în partea liberă a Despotovinei până când, din motive necunoscute, a căzut în dizgrația curții din Smederevo. După 1459, când teritoriul sârbesc a fost ocupat de otomani, el s-a refugiat pe teritoriul ducelui Stefan. Din cauza pericolului turcesc, în august 1464 cerea dreptul de a intra pe teritoriul Dubrovnikului. Nu peste mult timp de aici a plecat spre Ungaria, regele Matia permițându-i să se stabilească în comitatul Timiș⁹.

Alături de el a emigrat cel puțin o parte a familiei sale. Despre membrii familiei nu avem decât date târzii, de la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul celui următor. Știm că pe mama sa o chema Olivera și că a supraviețuit fiului său, deoarece este menționată la începutul secolului al XVI-lea¹⁰, după moartea lui Belmužević. În lipsa unor dovezi documentare concludente istoriografia a considerat că Olivera ar fi fost de fapt soția sa¹¹, aspect eronat pentru că, în realitate, aceasta s-a numit Veronica, așa cum apare menționat într-un act din 1500¹². Împreună cu ea nobilul sârb a avut trei copii, fiii Vuk și Marko, și o fiică, Milica, singura care i-a supraviețuit, căsătorindu-se la începutul secolului al XVI-lea cu Stefan Jakšić¹³.

O bună bucată de vreme nu există nici un fel de informație despre situația potentatului sârb din regatul ungar. Documentele nu fac nicio referire oficială asupra lui până în anul 1483. În mod similar altor familii nobiliare sârbești, regele Matia i-a donat și lui o serie de posesiuni pentru diverse merite militare. Donațiile pentru servicii militare au fost o constantă în cazul elitelor sârbești, mai ales datorită implicării pe frontul antiotoman. Spre exemplu, legislația din 1498 prevedea obligațiile militare ale nobililor sârbi, în funcție de numărul de iobagi¹⁴. Aristocrații sârbi trebuiau să aducă în oastea regală un anumit număr de luptători, Belmužević fiind menționat cu obligativitatea participării alături de toți husarii săi¹⁵. Așa cum reiese din testamentul său, voievodul a reușit să intre în posesia bunurilor funciare deținute pe teritoriul bănățean, în comitatul Timiș, la câțiva ani după stabilirea pe teritoriile Coroanei maghiare¹⁶.

¹⁰ „generose domine Olmere, matris condam Belmosewjth de Saswar” – Magyar Országos Levéltár (în continuare MOL), Budapest, Diplomataikai levéltár (în continuare DL.) nr. 26662 (25.04.1503); „Oliveriam matrem condam Mylos Belmosowjth” – Biblioteca Academiei Române, filiala Cluj-Napoca (în continuare BAC), colecția Kemény József, mss. KJ 288/D, *Appendix diplomatariei Transilvanici*, vol. VIII, f. 14; Anexa V.

¹¹ Алекса Ивић, *op. cit.*, 27.

¹² BAC, colecția Kemény József, mss. KJ 288/D, *Appendix diplomatariei Transilvanici*, vol. VIII, f. 14.

¹³ Алекса Ивић, *op. cit.*, 27 care nu cunoaște decât pe Vuk și Milica. Celălalt fiu, Marko, apare menționat într-un act din 1496 – DL. 26655. Anexa II.

¹⁴ Сима Ђирковић, Српски живаљ на новим огњштима în *Историја Српског Народа*, II, Beograd (1982), 435.

¹⁵ Decr. III, Art. 22: „Belmusavith, cum omnibus huzaronibus suis” – *Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1526*, I, coord. Márkus Dezső, Budapest (1899), 608.

¹⁶ Testament editat de Алекса Ивић, Неколико ћирилских споменика из XVI и XVII века în *Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva*, Zagreb (1913), 93. Anexa IV. Mulțumesc domnului Vladimir Tomašević din Belgrad care mi-a procurat acest material.

Zagreb (1914), 5–7.

⁷ Borovszky Samu, A nagylaki uradalom története, în *Értekezés a történeti tudományok köréből*, Budapest (1900), 16–19; Yovan Radonitch, *op. cit.*, 63–64; Lendvai Miklós, *Temes vármegye nemes családjai*, I, Budapest (1896), 60.

⁸ Алекса Ивић, *op. cit.*, 6, 13–14; Yovan Radonitch, *op. cit.*, 47–48.

⁹ Сима Ђирковић, Српска властела у борби за обнову Деспотовине în *Историја Српског Народа*, II, Beograd (1982), 377–378.

Este vorba despre *Sasvar*, care îi va da și particula nobiliară – Belmužević de *Sasvar* – Deg, Ianova, *Kisgyarmat* și *Sypko*, toate situate în proximitatea orașului Timișoara. Din același testament aflăm că *Sasvarul* a ajuns în mâinile sale ca răsplată pentru participarea la campaniile duse de către regele Matia în Silezia în anul 1474¹⁷. Alături de târg/*oppidum* acolo funcționa și o fortificație, însă nu știm dacă construirea acesteia i se datorează lui Belmužević, pentru că este pomenită doar într-o împărțire de bunuri de la mijlocul secolului al XVI-lea¹⁸.

Prima mențiune sigură a nobilului sârb, după stabilirea în Ungaria, datează din 21 decembrie 1483, când regele Matia, pentru serviciile credincioase și participarea la luptele cu turcii, scoate din pertinențele cetății Timișoara posesiunile *Maysa* și *Paznad* și le donează lui Miloš Belmužević¹⁹. Intrat în rândul nobilimii regatului el s-a străduit să își sporească patrimoniul funciar prin cumpărări, zalogiri sau beneficiind de bunăvoința regală. În anul 1487 alte trei moșii se vor adăuga domeniului bănațean: Munar și *Gedesz*, în comitatul Cenad și Orțișoara în comitatul Timiș²⁰. La o dată neprecizată în stăpânirea sa vor ajunge prin donație regală și așezările *Feyereghaz*, *Feketić* și *Bozyabokor*, din comitatul Bács. În 1496 nobilul sârb obține reconfirmarea drepturilor sale în cele două posesiuni din Timiș primite în 1483 și cele din comitatul Bács, printr-un act de *nova donatio*²¹. Menționarea alături de el a fiilor săi Marko și Vuk a avut, fără îndoială, rostul de a-i cuprinde juridic în dreptul de moștenire. Doi ani ani târziu, în 1498, voievodul reușește să achiziționeze de la Francisc și Gașpar de *Fanchkalaka* posesiunile *Peterlaka*, *Peterfalva* și șapte predii grupate sub numele de Kador (Cadăr, județul Timiș)²². În document apar amintiți doar Miloš și fiul său Vuk, fapt ce duce spre concluzia că celălalt băiat, Marko, a decedat între timp. În total, Belmužević a deținut 22 de posesiuni, dintre care cea mai mare parte se aflau în Banat, respectiv două în comitatul Cenad și 17 în comitatul Timiș. De asemenea, pe domeniile sale, voievodul pare să fi încurajat stabilirea populației sârbești, într-un mod similar cu cele întâmplătoare

în cazul familiei Jakšić²³. Spre finalul secolului al XV-lea iobagii înregistrați în localitatea de reședință, *Sasvar*, au nume cu rezonanță maghiară²⁴, pentru ca, în prima jumătate a secolului al XVI-lea numele slave să devină tot mai frecvente în posesiunile stăpânite de acest nobil: *Jowan waywoda de Sasvar vicinus et commetaneus*, *Radych Popowyth*, *Raychyn de Sasvar*, *Petrus Zeremy de eadem Sasvar*, *Radoza Ilowchewyth de eadem Sasvar et Michael waywoda de Jenew vicinus*, *Nicolaus Nicolo dictus et Raya Lazarowyth de Naghgyarmath comprovinciales*, *Georgius Rogathewyth*, *Wgles Lazarowyth*, *Georgius filius Radowan de eadem Jenew*; *Marco de Jenew*, *Stephanus Zerbony de Sasvar*²⁵. Cel mai probabil sub titulatura de voievod, cu care apar menționate anumite personaje, se ascund de fapt oficialii sau familiarii aristocraților sârbi de pe posesiunile respective, care sunt înregistrați cu funcția militară deținută²⁶. În jurul nobililor reprezentativi, despre care avem toate motivele să credem că și-au păstrat limba și formația culturală slavonă, au fost dieci și călugări cunoscători ai scrisului, așa cum o dovedesc însemnările cu chirilice pe verso-ul diverselor documente care le-au aparținut²⁷. Chiar testamentul voievodului sârb a fost scris de diaconul Marko, iar printre beneficiari s-a numărat călugărul Timotei, venit tocmai de la muntele Athos și ținut de către Belmužević în preajma sa²⁸. Prezența oamenilor bisericii presupune cel puțin o minimă organizare în domeniul ecclesiastic, atât în mediul privat cât și la nivelul comunităților sârbești, acești nobili sud-slavi fiind creditați ca întemeietori sau patroni a unora dintre bisericile și mănăstirile bănațene din veacurile XV–XVI²⁹.

²³ Se poate exemplifica cu cazul Nădlacului din comitatul Cenad sau al Felnacului din comitatul Arad a căror componență etnică se modifică în urma colonizărilor cu populație sârbească – Borovszky Samu, *Csanád vármegye története 1715-ig*, II, Budapest (1897), 179, 423.

²⁴ Stephanus Therek, Petrus Myko, Michaelis Benedictus, Paulus Elew, Petrus Bal, Martinus Literatus, Michaelis Kenez, Johannes Seseldy, Lucas et Benedictus Kerekes – DI. 19619.

²⁵ DI. 26685. În afara posesiunilor Sasvar, Ianova sau Giarmata documentele mai surprind prezențe sârbești și la Deg, alt sat fost în posesia lui Belmužević unde apare un „*Nicola Lepssyn de possessione Deegh*” – Adrian Magina, Hotarele și domeniul orașului Timișoara în 1539, în *Banatica*, 19 (2009), 73.

²⁶ Astfel de voievozi mai apar și pe domeniile Jakšić unde spre exemplu la Felnac întâlnim un „*Ladislaus waywoda de Fellak*”, „*Lado wayda in Fellak*” – DI. 18994, DI. 19092.

²⁷ Spre exemplu: DI. 31154, DI. 29840, DI. 26651, DI. 26646, DI. 26655, DI. 36849, MOL, F 17, Cista comitatuum Csanad, nr. 14.

²⁸ Алекса Ивић, Неколико, 93–94.

²⁹ Иларион Зеремски, Српски манастири у Банату нјихов постанак, прошлост и одношај према Румунима, Sremski Karlovci (1907), passim; Yovan Radonitch, *op. cit.*, 109–110; Dumitru Țicu, *Geografia ecleziastică a Banatului Medieval*, Cluj-Napoca (2007), passim.

¹⁷ *Ibidem*: И пак слѣжихъ свѣлтомѣ кралоу Матѣиѣ 8 Слизііе...даде мѣ крал Матѣиашъ Шашварь. Pentru participarea la luptele din Silezia, Idem, *Историја*, 8.

¹⁸ „*Castrum Sasvar cum oppido*” – MOL, Magyar Kamara archivuma, E 148, Neo Registrata Acta, fasc. 759, nr. 43.

¹⁹ DI. 26646. Anexa I.

²⁰ DI. 19232: „*possessionem... Munar, Gedesz in Chanadiens et Kakath in Themesiens comitatibus existentes et habitatum*”.

²¹ DI. 26655. Anexa II.

²² DI. 36849. Anexa III.

În ultimii ani ai secolului al XV-lea, Miloš va suferi o pierdere grea prin moartea în luptele cu turcii a celui alt fiu al său, Vuk. Se pare că decesul acestuia l-a afectat destul de mult, pentru că în 8 septembrie 1500, își redacta testamentul, considerat primul act cu chirilice rămas de la sârbii stabiliți în Ungaria³⁰. Ca ultimă dorință, își împărțea bunurile între rude, apropiați și servitori. Printre ei se numărau mama, soția și fiica, Marku Radanović, care primea *Maysa* și *Paznad*, Stepan Pribenović care obținea *Deg* și un anume Jova, care rămânea cu *Sypko* (Șipsov). Fiind un bun creștin ortodox lăsa o sumă consistentă călugărului Timotei, sumă ce urma să fie dusă la o mănăstire de la muntele Athos, fără îndoială pentru iertarea păcatelor din timpul vieții. Bunurile sale imobile, dintre care de cea mai mare importanță par să fi fost caii, erau împărțiți între cei menționați anterior³¹. A murit la scurtă vreme după ce și pus în ordine problemele succesoriale pentru că, în 16 noiembrie același an, regele Vladislav II porunca comitelui de Timiș, Josa de Som, să ia sub protecția sa pe Olivera, mama, Veronica, soția și Milica, fiica defunctului Belmužević³², măsură reiterată un an mai târziu când regele personal lua sub protecția sa pe Milica³³.

Odată cu Miloš familia Belmužević s-a stins linia masculină. Despre soția sa nu mai avem nicio informație ulterioară, însă există un act din 1503 prin care mama sa reclama împreună cu nobilii Jakšić prădarea posesiunii Munar din comitatul Cenad, de către anumiți nobili, pagubă evaluată la peste 60 de florini aur³⁴. Prin căsătoria ficei lui Miloš cu Stevan Jakšić o parte din moșiile sale au ajuns în mâna acestei familii. Centrul stăpânirilor sale, *Sasvarul*, precum și alte sate deținute în comitatul Timiș, au intrat în posesia unei alte familii de origine slavă, Bradach³⁵, care va folosi la rândul ei particula nobiliară de *Sasvar*. În 1529, din cauză că au susținut cauza lui Ferdinand de Habsburg, membrilor familiei Bradach le vor fi confiscate

fostele posesiuni ale lui Belmužević și donate de către regele Ioan Szapolyai lui Marko Jakšić³⁶ care reușea în acest fel să preia întregul domeniu deținut anterior de ruda sa. Destinul acestor posesiuni a fost să rămână pe mâini sârbești până la căderea Banatului sub otomani, ultimul proprietar al Sasvarului fiind nobilul Nikola Čerepović³⁷.

Cazul lui Miloš Belmužević este unul reprezentativ pentru evoluția elitelor sârbești din regatul Ungariei. Nevoit să emigreze din Vechea Serbie voievodul din Zeta a reușit, datorită serviciilor militare prestate coroanei ungare, să își constituie un domeniu reprezentativ în comitatele bănățene și să se încadreze în rândul nobilimii regatului. Prezența sa în Ungaria surprinde fidel modul în care populația sârbească a reușit să se integreze în noul cadru politic și social oferit de realitățile regatului Sfântului Ștefan în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

ANEXE

I

1483, decembrie 21, Buda

Original: Dl. 26646, hârtie, sub text urme ale pecetii aplicate în ceară roșie.

Ediție: *A Magyarorszá és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, ed. Thallóczy Lajos, Áldassy Antal în *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria*, XXXIII, Budapest, (1907), 276–277.

Regele Matia Corvin donează posesiunile Maysa și Paznad, din cuprinsul domeniului cetății Timișoara, nobilului Miloš Belmužević pentru meritele sale în luptele cu turcii.

Nos, Mathias, Dei gratia rex Hungarie, Bohemie, etc. memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit universis, quod nos attentis et consideratis fidelitate et serviciis nobilis Mylos Belmosowýth, que ipse nobis et regno nostre ab eo tempore, quo deserta societate et derelicto turcorum obsequiis ad observacionemque Christianitatis et vere fidei confugit, exhibuit et impendit, volentesque horum intuitu eidem de statu honesto providere et ut ex liberius fervenciusque nobis et regno nostro contra ipsos turcos fidei hostes obsequatur, possessionem

³⁰ Алекса Ивић, Неколико, 93–94; Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526, (în continuare Magyarország és Szerbia) ed. Thallóczy Lajos, Áldassy Antal în *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria*, XXXIII, Budapest (1907), 299 unde apare mențiunea testamentului scris în sârbă cu chirilice: „testamenti sui servianis scilicet litteris scripti”. Pentru problemele de datare a documentului vezi anexa IV nota 1.

³¹ Алекса Ивић, Неколико, 94.

³² BAC, colecția Kemény József, mss. KJ 288/D, *Appendix diplomatarii Transilvanici*, vol. VIII, f. 14;

³³ Magyarország és Szerbia, 297–298.

³⁴ Dl. 26662.

³⁵ Încă din 1505 Ștefan Bradach era menționat în stăpânirea Sasvarului: „Stephanus Bradach de Sasvar” – Dl. 38442.

³⁶ Lendvai Miklós, *op. cit.*, 34–35, 60.

³⁷ Amintit într-un act din a doua jumătate a secolului al XVI-lea „quondam Nicolai Cherepuit de Sasvar” – Алекса Ивић, *Историја*, 183, nota 11.

Maysa¹ vocatam ac predium Paznad², sub dicione et territorio castri nostri Themeswariensis habitam et existentem, simulcum cunctis eiusdem utilitatibus et pertinenciis quibuslibet eidem Mýlos Belmosewyth³ pro loco descensus sui dedimus et concessimus, ut videlicet possessionem et predium huiusmodi ex gratia et benivolentia nostra utendi et fruendi habeat potestatem, ita tamen, quod ipse cum suis adherentibus et ad se pertinentibus contra ipsos turcos nobis et successoribus nostris regibus et sacre dicti regni nostri corone fideliter serviat et servire teneatur, imo damus, donamus et concedimus salvo iure alieno harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante, quas in formam nostri privilegii redigificiemus dum nobis in specie fuerint reportate.

Datum Bude, in festo Beati Thome Apostoli, anno Domini millesimo quadrigentesimo octuagesimo tercio, regnorum nostrorum Hungarie etc., anno vigesimo sexto, Bohemie vero quinto decimo.

Ad relacionem Thome de Erdewd, prespositi
Tituliensis

Verso: Anno 1483, Majsá et predium Paznad, in territorio Thomosvariensi.

Însemnare în limba sârbă: **За Моиш и Пазнат**
(Pentru Maysa și Paznad).

1. Localitate dispărută, aflată în apropiere de Timișoara, la nord est de Urvin.

2. Localitate dispărută, aflată între Satchinez și Becicherecul Mic.

3. Astfel în text.

II

1496, iulie 2, Buda

Original: Dl. 26655, hârtie, sub text rămășițe ale peceții aplicate în ceară roșie.

Regele Vladislav II conferă, cu titlu de nouă donație, mai multe posesiuni împreună cu toate cele ce țin de ele în comitatele Timiș și Bačka, nobilului Miloš Belmužević și fiilor săi Vuk și Marko.

Nos, Wladislaus, Dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc., memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit universis, quod nos attentis et consideratis fidelitate et serviciis fidelis nostri egregii Mylws Belmosewyth de Saaswar, per eum sacre imprimis cuius regni nostre Hungarie corone deindeque majestati nostre pro locorum et temporum varietate cum omni semper fidelitatis constancia exhibitis et impensis,

possessiones suas Majssa¹ et Paznad² in Themesiensi, item Fejereghaz³ et Feketheghaz⁴ vocatas, necnon predium Bozzyabokor⁵ nuncupatum in Bachiensis comitatibus existentem et habitum, in quorum pacifico dominio idem se ex donacione et collacione serenissimi principis condam domini Mathie, regis Hungarie et Bohemie, etc., immediati predecessoris nostri felicitis recordacionis de certis iam temporibus perstitisse, persistereque asserit etiam deputati simulcum omni iure nostro regio sic quod in eisdem qualitercunque haberemus eedem et idem nostram ex quibuscunque causis vŷs⁶ modis et rationibus concerneret majestatem simulcum cunctis suis utilitatibus et pertinenciis, quibuslibet terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, fenetis, silvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendini et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinenciarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis et antiquis premissis sit, ut prefertur stantis et habentis memorato Mylws Belmosewyth⁷ et per eum Vok et Marco, filiis suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis nove nostre donacionis titulo dedimus, donavimus et contulimus, immo damus, donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabile tenendis, possidendis pariter et habendis salvo iure alieno harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante, quas in formam nostri privilegii redigificiemus dum nobis in specie fuerint reportate.

Datum Bude, in festo Visitationis Gloriosissime Virginis Marie, anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo sexto, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno sexto, Bohemie vero vigesimo quinto.

Ad relacionem egregii Laurencii Bradach,
cubicularii Regie Maiestatis

Verso: Mayssa
Paznad in Themesiensi
Fejeregyhaz et
Feketeegyhaz et predium
Bozzabokor in comitatu Bachiensis

Comitatus Themesiensi et Bachiensis, pro Mylo
Belmosthevith donacio.

Însemnare în limba sârbă: **НОВА ДОНАЦИЈА ЗА
ФЕКЕТИХАЗ** (Nouă donație pentru Feketeegyház)

1. Localitate dispărută aflată în apropiere de Timișoara, la nord est de Urvin.

2. Localitate dispărută aflată între Satchinez și Becicherecul Mic.
3. Localitate dispărută aflată în apropiere de Feketić, Serbia.
4. Feketić, Serbia.
5. Localitate dispărută situată în zona Feketić, Serbia.
6. Astfel în text.
7. Astfel în text.

III

1498, mai 12, Arad

Original: necunoscut.

Copie de epocă: Dl. 36849.

Capitulul de Arad adeverește că Francisc și Gașpar de Fanchlaka au zălogit mai multe posesiuni ale lor din comitatul Timiș nobilului Miloš Belmužević pentru suma de 200 florini aur.

Nos, Capitulum Ecclesie Orodienensis, memorie commendamus per presentes, quod Franciscus et Caspar de Fanchlaka honora et quolibet gravamina fratrum propinquorum et consanguineorum ipsorum super se assumptis, coram nobis personaliter contituti sponte confessi sunt et retulerunt in hunc modum: quod ipsi ad presens necessitate compulsi duo predia ipsorum Peterlaka¹ et Peterfalwa² necnon alia septem predia omnia hoc nomine Kador³ vocatam, necnon in comitatu Themesiensis existentes habitas, cum cunctis eorundem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet ad easdem de iure et ab antiquo spectantis et pertinere debentis, terris scilicet arrabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, campis, pascuis, fenetis, fenilibus, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, silvis, nemoribus, montibus, vallibus, collibus, promontoriis et generaliter quarumlibet utilitatum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis egregio Mýlos Belmosawýd de Saswar et Wok, filio suo, pro ducentis florenis auri plene, ut dixerunt ab eisdem iam levatis et receptis obligassent et impignorassent, imo obligaverunt et impignoraverunt nostri in presenciam talimodo, ut dum et que ipsis facultas redimentis suppeteret et tunc reabitis idem Mýlos prescriptis ducentis florenis eadem predia cum pretactis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, eisdem iure omni litigis et difficultate remittere et resignate debeatis et teneamini, assummens nichilominus eosdem in pacifico dominio earundem infra tempus redemptionis propriis ipsorum laboribus et expensis protegere, iuri et conservare, pro se non possent aut non curarent, eo tunc eosdem cum

aliis ipsorum iuribus possessionarias et bonis equivalentis contentabunt ad quod se nostro in consecutu obligaverunt harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum sabbato proximo ante dominicam Cantate, anno Domini millesimo quadrigentesimo nonagesimo octavo.

Verso: Anno 1498

Peterlaka

Peterfalva

Kador in Themesiensis

Însemnare în limba sârbă: Дадѣ Крал господарѣ
Брадачево⁴ и манѣ
(A dat regele domnului averea lui Bradach)⁵.

1. Localitate dispărută, aflată la nord vest de Stamora Română, jud. Timiș.
2. Localitate dispărută, situată în zona Dragșina-Sârbova, jud. Timiș.
3. Cadăr, jud. Timiș.
4. În acest caz, însemnarea pare să se refere la episodul din 1529–1530 când posesiunile lui Ștefan, Emeric și Ioan Bradach de Sasvar, stăpânite anterior de Belmužević, le sunt confiscate, din cauză că au trecut de partea lui Ferdinand, și donate familiilor Jakšić și Kendeffy – Lendvai Miklós, *Temes vármegye nemes családjai*, vol. I, Budapest, (1896), 34–35. Pare credibil ca pe actele lui Belmužević, ajunse cel mai probabil la familia Jakšić din cauza legăturii de rudenie, să existe astfel de însemnări legate de episodul din 1529–1530 când Marko Jakšić primește averea familiei Bradach.
5. Mulțumesc domnului prof. univ. dr. Miodrag Jovanović, fost cadru didactic la secția de Istoria artei din cadrul Facultății de Filozofie din Belgrad, care mi-a oferit datele esențiale pentru înțelegerea acestor însemnări în limba sârbă. De asemenea aduc mulțumiri domnilor dr. Costin Feneșan și dr. Viorel Achim pentru bunăvoința de care au dat dovadă în privința descifrării însemnărilor respective.

IV

8 septembrie 1500¹

O copie scrisă pe hârtie, în limba sârbă cu chirilice, se păstra în 1913 în Arhiva Națională Maghiară (Magyar Országos Levéltár), în colecția Lymbus, având patru peceti aplicate.

Ediție: Алекса Ивић, Неколико ћирилских споменика из XVI и XVII века у *Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arhiva*, Zagreb, (1913), 93–94, fără a indica exact fondul (sub titulatura de Lymbus există mai multe colecții documentare păstrate în diverse fonduri ale Arhivelor Naționale Maghiare) și cota documentului.

În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Noi voievodul Miloš Belmužević binecredincios în Hristos Dumnezeu credinței am plecat de la păgâni în țara³ Ungurească în zilele luminatului crai Mateiaș, la Luminăția Sa creștină în credință și la toți mai marii și mai micii domni creștini care în acea vreme slujeau Luminăția coroanei. Și noi pe Luminăția Sa am început a o sluji drept și cu credință și luminatul crai Mateiaș văzând slujba noastră dreaptă și credincioasă, cu ajutorul lui Dumnezeu și încuviințarea mai marilor domni unguri, ne-a dat craiul Mateiaș pentru slujba noastră posesiunile Maysa⁴ și Poznad⁵ în comitatul⁶ Timișoarei, iar după aceea ne-a dat Mateiaș, mie și urmașilor mei, posesiunile Feketihaz⁷, Ferkihaz⁸ și seliștea Bozia-Bokor⁹ în comitatul⁶ Bacs. Și iară ne-a dat și în comitatul⁶ Cenad Munarul¹⁰ și Gedușul¹¹ și Kokot¹² în comitatul⁶ Timișoarei și plată pentru slujba noastră 8 măsuri¹³ de ducați. Și iară am slujit luminatului crai Mateiaș în Silezia și am primit răni și mi-am vărsat sângele și, pentru sângele meu, mi-a dat craiul Mateiaș posesiunea Șașvar¹⁴. Și am cumpărat pe bani în comitatul⁶ Timișoarei, Enovo¹⁵, jumătate din Șipsova¹⁶ și jumătate din Giarmata Mică¹⁷. Și această posesiune a noastră luminatul rege Laslov¹⁸ ne-a dat-o ca nouă danie. Și toată această multă avere scrisă am avut-o noi cu fiul Vuk. Și a fost voia lui Dumnezeu ca fiul Vuk să plece către Domnul, (căci) turcii l-au omorât (când era) în slujba craiului ungur, Sfintei Coroane și Tării Ungurești, iar eu văzând că am rămas fără fiu am cerut milă și slobozenie de la luminatul crai Laslov și de la toată nobilimea ungurească ca la moartea mea să fiu slobod să las domeniul meu săracilor mei, urmașilor mei și slujitorilor dragi sufletului meu. Și a fost voia craiului Laslov și a marii nobilimi ungurești și la acelea mi-a dat slobozenie și carte pe Șașvar, pe Moysa și Poznad în 4000 de ducați. Și a fost voia lui Dumnezeu, ce a trimis pe noi mâna sa, și noi am cunoscut și am văzut că din această lume vom pleca. Și am chemat pe părintele duhovnicesc, care a stat la noi, din Sfântul Munte¹⁹, călugărul Timotei și lui m-am spovedit. Și am lăsat din domeniul meu lui Marku Radanović, Moysa și Poznad, și am lăsat lui Stepan Pribenović, Deg care a fost zălogit la mine, și am lăsat lui Jova, Șipsovul, iar mai multe alte sate scrise ca domeniu al meu le-am lăsat maicii mele, soției și copilului care mi l-a dat Dumnezeu. Iar bunurile mișcătoare ce le-am avut: cai, argintărie, lanțuri și altele²⁰, piese de harnașament²¹, de la mic la mare, le-am lăsat pentru sufletul meu, iar sufletul

l-am lăsat în grija mamei ca ea să mi-l spele²². Iar din cai i-am lăsat unul²³ cu tot echipamentul lui Stepan Pribenović. Lui Marku Radanović un alt cal²⁴ cu tot echipamentul. Lui Jova alt cal²⁵ cu tot echipamentul. Și i-am lăsat călugărului Timotei din bunurile mișcătoare 100 de ducați să-i ducă la Sfântul Munte.

Și la acest testament au fost martori doamna Ela, apoi soția lui Dimitrie Jakšić și fii ei Jovan și Dimitrie Stepan Jakšić, Sabin János și în al patrulea rând soția lui Dimitrie, Ela, și în al cincilea rând soția lui Jovan și călugărul Timotei care m-a spovedit. Diaconul Marko a scris în fața acestor mai mulți oameni după cum am poruncit. S-a scris acest testament în anul 7004 (7009)¹ luna septembrie a opta zi, într-o marți.

1. Sima Cirković, Српска властела, 378, nota 14 considera că data slavo-nă a documentului ar indica anul 1495, dar aceasta nu corespunde cu realitatea istorică. Vuk, fiul lui Belmužević, apare ca mort în testament însă un document din anul 1498, Dl. 36849 (anexa III), îl menționează în viață, ceea ce conferă valabilitate datării în anul 1500 propuse de către A. Ivić mai ales că 8 septembrie a picat în acel an într-o zi de marți. Se poate ca diaconul Marko cel care a redactat testamentul, ori editorul actului, în 1913, să fi încurcat slovele care redau cifrele 4 și 9, astfel să fi scris după era bizantină 7004 (1495) în loc de 7009 (1500).

2. Țin să aduc mulțumiri pe această cale părintelui dr. Vasa Lupulović, preotul parohiei ortodoxe sârbe din Reșița, de ajutorul căruia am beneficiat la traducerea acestui document.

3. În text *ацара*, din lb. maghiară, orszá=țară.

4. Localitate dispărută aflată în apropiere de Timișoara, la nord est de Urvin.

5. Localitate dispărută aflată între Satchinez și Becicherecul Mic.

6. În text *мери*, din lb. maghiară megye=comitat.

7. Localitate dispărută aflată în apropiere de Feketić, Serbia.

8. Feketić, Serbia.

9. Localitate dispărută situată în zona Feketić, Serbia.

10. Munar, jud. Arad.

11. Localitate dispărută aflată la nord de Munar, jud. Arad.

12. Orțișoara, jud. Timiș.

13. În text *всам сат*. Ultimul cuvânt, *сат*, exprimă o unitate de măsură. Probabil 800 de ducați.

14. Localitate dispărută situată la nord-est de Timișoara.

15. Ianova, jud. Timiș.

16. Localitate dispărută aflată în apropiere de Bărateaz, jud. Timiș.

17. Localitate dispărută situată la nord-est de Timișoara, în apropiere de Giarmata.

18. Vladislav II Jagello regele Ungariei (1490–1516).

19. În text, *Грете Горе*, Sfântul Munte = Athos.

20. În text *каваде, хотазе*. Termeni dificil de identificat. Posibil ca primul să se refere la chiria pentru pivniță, iar al doilea la un anume tip de coș.

21. În text *83дѣ*, cuvânt ce poate fi tradus prin zăbale sau hățuri.
22. În text, *да ми вна за дѣшѣ вправа*, în sensul de *să se roage pentru sufletul meu*.
23. În text *кѡнѣ алибеговца*, calul lui Alibeg. Posibil să se refere la un cal turcesc sau de rasă turcească.
24. În text *кѡнѣ ракас(а)*. Probabil este vorba de un anume tip de cal, neînvățat sau sterp.
25. În text *кѡнѣ жиндѣю*. La fel ca în cazurile anterioare pare să fie vorba de o anume rasă sau tip de cal, posibil un cal folosit la treierat.

V

1500, noiembrie 16, Bács

Originalul, astăzi pierdut, se păstra în prima jumătate a secolului al XIX-lea în arhiva Conventului de Cluj-Mănăstur, având pecete aplicată sub text.

Copie: Biblioteca Academiei Române, filiala Cluj-Napoca, colecția Kemény József, mss. KJ 288/D, *Appendix diplomatarii Transilvanici*, vol. VIII, f. 14.

Regele Vladislav II ia sub protecția sa pe Olivera, mama, Veronica, soția și Milica fiica răposatului Miloš Belmužević, împreună cu toate bunurile lor și cere comitelui de Timiș Josa de Som să le protejeze ca atare.

Ladislaus¹, Dei gratia rex Hungarie, Bohemie, etc. fidelis nostro magnifico Jose [de Som] comiti Themesiensi et Partium regni Hungarie inferiorum capitaneo generali, salutem et gratiam. Cum nos generosas dominas Oliveriam matrem condam Mylos Belmosowyth ac Veronicam consortem, nec non Mylitham puellam filiam eiusdem, simulcum universis possessionibus, portionibusque et iuribus possessionariis ac rebus et bonis suis, quibusvis iustis utpote et legitimis, in nostram regiam recepimus protectionem et tutelam specialem, viceque et in persona Maiestatis nostrae, vestrae commiserimus tuitioni, fidelitati igitur vestrae harum serie firmiter praecipiendo mandamus, quatenus statim receptis praesentibus, praefatas

dominas Oliveriam, matrem et Veronicam, consortem, nec non Mylitham puellam filiam dicti Mylos Belmosowyth in praedictis possessionibus, portionibusque possessionariis ac rebus ac bonis universis iustis, ut praefertur et legitimis (...) ² impetitor: tueri, protegere et defensare debeatis nostrae Maiestatis in persona et auctoritate praesentibus vobis in hac parte ad tributa et iustitia mediante. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis.

Datum Bachiae feria secunda proxima post festum beati Bricii episcopii et confesoris, anno Domini millesimo quingentesimo.

Relacio Sigismundi Thurzo secretarii Regiae Maiestatis

1. Corect *Wladislaus*.

2. Lipsă în copie, neputând fi transcris din cauza deteriorării originalului.

A SERBIAN NOBLEMAN FROM XVth CENTURY BANAT: MILOŠ BELMUŽEVIĆ

(Abstract)

The reign of King Matthias Corvinus (1458–1490) was the peak of the medieval Hungarian kingdom in the political, economic and territorial expansion. This period favored the rise of the elites especially those who have argued of various military honors in the context of anti-Ottoman and anti-Habsburg struggles. In front of the Ottoman advance in Balkan Peninsula, a part of Serbian nobility took refuge in Hungary, among them being the voyvode Miloš Belmužević. Hail from Old Serbia, he settled in Banat in Timiș County, where will constitute an important domain by donations and purchases. In his areas colonized Serbian population and continued to maintain ethnic and linguistic specificity. His will written in 1500 is the first act with Cyrillic writing of the Serbs from Hungary. Left without a male heir, after the death of his sons in fighting the Turks, his possessions were left to Jakšić and Bradach families. Belmužević's career is typical of how the Serbian elite have managed to fit in the political and social framework offered by St. Stephen kingdom.